

Проблемні аспекти лінгвістичного дослідження мовного об'єкта щодо встановлення в ньому ознак колабораційної діяльності

Світлана Долинківська

завідувач лабораторії лінгвістично-психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0162-4686>, e-mail: svitlana.dolynkivska@kndise.gov.ua

Анастасія Сперкач

судовий експерт відділу лінгвістичних досліджень мовлення, лабораторія лінгвістично-психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8515-171X>, e-mail: anastasiiia.sperkach@kndise.gov.ua

Досліджено особливості вираження та форми реалізації колабораційної діяльності на вербальному рівні з метою з'ясування основних критеріїв діагностування у мовних об'єктах відповідного мовленнєвого правопорушення. Розглянуто лінгвістичні, методологічні й інтерпретаційні проблеми, які виникають під час проведення лінгвістичної експертизи в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Ключові слова: лінгвістична експертиза; колабораційна діяльність; публічні заклики; пропаганда; інформаційна діяльність.

Питання кваліфікації усномовлених і текстових повідомлень, які є об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи та можуть містити мовні ознаки колабораційної діяльності, набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням кількості кримінальних проваджень, пов'язаних зі збройною агресією РФ проти України.

Після набуття чинності 15 березня 2022 року Законом № 2108-IX [1] Кримінальний кодекс України [2] (далі — ККУ) було доповнено статтею 111-1 («Колабораційна діяльність»), якою визначено поняття колабораціонізму та його види, а також відповідальність за співпрацю з окупаційною владою, підтримку збройних сил ворога й публічне заперечення агресії РФ. У цьому контексті слід зазначити, що колабораційну діяльність необхід-

но відмежовувати від державної зради, оскільки державна зрада може вчинятися громадянином України на користь будь-якої держави та в будь-яких умовах, а колабораційні дії — лише на користь держави-агресора, і їх особа вчиняє вже в умовах здійсненої окупації чи агресії.

Через те що однією з основних умов притягнення певної особи до кримінальної відповідальності є визнання її суб'єктом злочину, перед експертом постає завдання встановити в досліджуваному мовному матеріалі лінгвістичні ознаки, що свідчать про здійснення нею колабораційної діяльності, але не вийти водночас за межі своєї компетенції.

На підставі наявної практики провадження такого виду досліджень нами встановлено, що колаборацій-

на діяльність (залежно від мотивації) може мати різні форми колаборації та виявлятися на мовному рівні у вигляді публічних висловлювань, а саме: у публічному запереченні здійснення збройної агресії проти України; у публічному запереченні встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; у публічних закликах до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; у публічних закликах до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; у публічних закликах до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України; у публічних закликах до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Окрім того, про наявність у мовленнєвих повідомленнях певної особи лінгвістичних ознак здійснення нею колабораційної діяльності можуть свідчити висловлювання, зміст яких вербалізує підтримку країни-агресора та пропаганду, здійснювану в закладах освіти, ворожу ідеологію чи антиукраїнські наративи й виражає прагматичну мовленнєву мету адресанта — сприяти (переконати масового адресата у необхідності / доцільності) установленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України й уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

Що стосується дослідження мовленнєвих повідомлень на предмет установлення в них ознак здійснення інформаційної діяльності, спрямованої на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, то його в КНДІСЕ проводять у межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи, яка дає змогу з урахуванням соціально-військово-політичного контексту й ситуації реалізації всебічно оцінити мовленнєво-комунікативну діяльність суб'єкта мовлення, визначити її мовні та семантико-дискурсивні особливості, виражену в ній прагматичну мету, впливові наративи, засоби маніпуляції тощо.

Варто зазначити, що на вирішення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи щодо встановлення в мовленні певних осіб ознак колабораційної діяльності слідчі часто ставлять питання щодо висловлювань, які можуть підпадати під різні статті ККУ із суттєво відмінними за суворістю санкціями. Наприклад, проголошення публічних промов на підтримку дій держави-агресора можуть за певних обставин одночасно бути кваліфіковані за кількома статтями ККУ: ч. 2 ст. 109 (*«публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади»*), ч. 1 ст. 110 (*«публічні заклики до зміни меж території або державного кордону України»*), ч. 1 ст. 111-1 (*«публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора»*), ст. 436-2

«Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [2; 3].

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із колабораційною діяльністю, лінгвістична експертиза є одним із провідних інструментів доказування, оскільки значну частину інкримінованих діянь реалізовано саме через публічну вербальну комунікацію: дописи у соцмережах, публічні виступи, відеозвернення, інтерв'ю, медіакоментарі, агітаційно-пропагандистські тексти тощо [4], тому особливої складності набуває встановлення межі між законною критикою державної політики та висловлюванням, яке містить ознаки колабораційної діяльності, а також меж компетенції лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи [5]. Ця межа є не лише юридично, а й лінгвістично чутливою, оскільки спирається на складні категорії: інтенційність, ідеологічну спрямованість, прагматичний ефект, потенційну впливовість, імпліцитний зміст, модальність висловлювання, дискурсивні стратегії, а також соціокультурний контекст його функціонування.

Експерт-лінгвіст під час проведення таких досліджень зобов'язаний: установити семантичні, прагматичні, комунікативні й дискурсивні ознаки досліджуваного мовленнєвого повідомлення; визначити інтенційність і прагматичну мовленнєву спрямованість висловлювань; описати лінгвістичні механізми впливу й оцінності; виявити наявність або відсутність мовних маркерів підтримки,

заперечення, заклику, пропаганди і в результаті визначити, чи містить мовний матеріал лінгвістичні ознаки мовленнєвої дії, описаної як складова ст. 111-1 ККУ [6; 2].

Отже, під лінгвістичними індикаторами мовного вияву колабораційної діяльності слід розглядати мовленнєві повідомлення (висловлювання), зміст яких містить: інформацію щодо публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України та підтримки ним встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, її збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією; публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України; публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; лінгвістичні ознаки пропаганди (зокрема, у закладах освіти), ворожої ідеології чи поширення антиукраїнських наративів. Лінгвістично релевантним є виявлення в них таких критеріїв, як: наявність демонстративного заперечення суверенітету України як легітимного суб'єкта міжнародних відносин; використання мовних конструкцій, що не лише оцінюють державні інституції негативно, а й заперечують їхню цивільно-правову суб'єктність; перехід від критичної оцінки до легітимації дій держави-

агресора чи окупаційної влади; мовні маркери підтримки або виправдання військової агресії чи окупаційного режиму.

Перелік джерел посилання

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Наумюк С. А., Олейніков Д. О., Букреєв О. І., Русінов Є. О., Червякова О. В. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни (науково-практичний коментар) / за заг. ред. С. А. Наумюка. Київ, 2024. 378 с.
4. Іваненко О. В., Петров С. М. Лінгвістична експертиза у кримінальних провадженнях: методологія, практика, аналіз дискурсу. Київ, 2021. 256 с.
5. Сидоренко Л. А. Дискурс-аналіз у юридичних дослідженнях. Львів, 2020. 174 с.
6. Турчин Р. Колабораціонізм в умовах воєнного стану в Україні: окремі проблеми та шляхи їх подолання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 71—75.